

ner hjälper också det långa tidsperspektivet till med att synliggöra förändrad musiksmak, musikpraxis och musikerroll.

Alf Arvidsson, Umeå

Birgitta Theander: *Till arbetet! Yrkesdrömmar och arbetsliv i flickboken 1920–65*. Makadam förlag, Göteborg/Stockholm 2017. 393 s., ill. ISBN 978-91-7061-243-5.

Under flera decennier under 1900-talet publicerades ett stort antal skönlitterära böcker som var särskilt riktade till flickor och unga kvinnor, så kallade flickböcker. Bakom denna beteckning rymdes en rad genrer och underkategorier med olika inriktningar – allt från hästböcker till detektivromaner. Ett centralt tema i många av flickböckerna var det arbete som huvudpersonerna ägnade sig åt, eller drömde om. Om detta har litteraturvetaren Birgitta Theander skrivit en omfattande och ingående bok: *Till arbetet! Yrkesdrömmar och arbetsliv i flickboken 1920–65*.

Som titeln anger sträcker sig den tidsperiod som boken täcker in från 1920 till 1965, och omfattar därmed flera decennier då kvinnors förvärvsarbete genomgick stora förändringar. Avgränsningen av materialet som behandlas i boken har bland annat gjorts genom att författaren valt att inkludera böcker som när de gavs ut uttryckligen betecknades eller beskrevs som flickböcker, exempelvis på omslag, i annonser, recensioner och så vidare. En annan avgränsning som gjorts gäller huvudpersonens ålder – för att boken skulle inkluderas i Theanders undersökning måste huvudpersonen vara minst tolv år. Sammantaget har detta gett ett omfattande material, som finns tydligt redovisat i en översiktstabell i slutet av boken.

Med utgångspunkt i detta digra material har författaren sedan gjort en analys av hur böckerna på olika sätt skildrar huvudpersonernas erfarenheter av och reflektioner runt arbete och yrkesliv. Det är således inte enbart beskrivning-

ar av yrkesarbete som behandlas i boken, utan det är även andra typer av arbete som flickböckernas huvudpersoner ägnar sig åt eller reflekterar över som diskuteras, såsom obetalt hushållsarbete, djurskötsel eller barnpassning. Men olika typer av förvärvsarbete och drömmar om ett yrkesliv ges ändå störst utrymme i texten. Bokens disposition bygger på två huvuddelar, där den första utgår från tretton olika kategorier av arbeten eller yrken. Birgitta Theander går igenom dessa ett i taget och ger olika exempel på hur de beskrivits i flickboken. I den andra huvuddelen av boken görs en mer temabaserad analys av det samlade fältet.

Både böcker av svenska författare och centrala översatta böcker från andra länder har inkluderats i materialet. Därmed dyker ett antal mycket välkända flickbokshjältinnor och författare upp, som L.M. Montgomerys *Anne på Grönkulla*, systrarna March från Louisa May Alcotts *Unga kvinnor*, Laura Ingalls från *Lilla huset på prärien*-serien och flickdetektiven Kitty eller Nancy Drew, av författarkollektivet Carolyn Keene, liksom Martha Sandwall Bergströms Kulla-Gulla, Merri Vik/Ester Ringner Lundgrens Lotta och Astrid Lindgrens böcker om Kati. Men läsaren möter också huvudpersoner och författare som numera kanske främst känns igen av den som själv vuxit upp med dem, eller som mer eller mindre helt har fallit i glömska. Tack vare utförliga referat och beskrivningar av både handling och huvudpersoner i sådana mer okända eller bortglömda böcker, är det ändå lätt och intressant att följa med i författarens diskussion och analys av dem. I bokens båda delar återfinns dessutom ett stort antal illustrationer, som återger framsidorna på många av de flickböcker som beskrivs och diskuteras. Även om omslagen sällan blir föremål för någon mer omfattande analys i texten, ger illustrationerna ytterligare inblick i hur olika yrkeskategorier har framställts under olika tidsepoker, och hur flickor och unga kvinnor har skildrats i bild genom decennierna. Ett roligt och givande inslag i boken alltså, som i ett annat sammanhang kunde varit föremål för en bok i sig själv.

Vad är det då för olika yrken och arbeten som synliggörs i flickboken? I den första delen av

Theanders bok återfinns alltså inte mindre än tretton kategorier – allt från barnavård, sjukvård och undervisning till kontorsarbete, konstnärliga yrken och egna företag. Vissa yrkestyper blev närmast egna genrer, som sjuksköterskeböcker eller böcker om flygvärdinnor. Inom vissa sådana genrer kunde ett mycket stort antal böcker publiceras, ibland inom en mer begränsad period, men ibland också över längre tid. Andra typer av arbeten kunde återkomma i många olika typer av flickböcker och under olika tidsepoker, som exempelvis hushållsarbete av olika slag, både betalt och obetalt. I vissa av böckerna är det just yrket och arbetet som står i fokus, med ibland mycket detaljerade beskrivningar av olika arbetsmoment. I andra fall har beskrivningen av arbete och yrkeslivserfarenheter en mer underordnad roll i berättelsen, som till exempel i de flygvärdinneböcker som under femtiotalet i hög grad kom att bli äventyrsböcker. Men även då kan, enligt Theander, yrkeslivet och det faktiska arbetet i många fall skildras på ett realistiskt sätt.

Även om genomgången av det omfattande materialet i sig är intressant på många sätt, är det just i den typen av diskussioner och analys som texten ger läsaren en djupare inblick i och förståelse av flickboksgenren. Till exempel när Theander diskuterar hur flickböcker där huvudpersonerna drömde om att bli läkare relativt sett var vanligare än böcker där huvudpersonerna var eller ville bli sjuksköterskor – det vill säga om man sätter det i relation till antalet kvinnor som faktiskt arbetade som läkare respektive sjuksköterskor under denna tid. Eller när hon genom att sortera in underkategorin hästböcker under kapitlet ”Jord och djur” framhåller att arbete kunde vara en central del även i denna typ av flickbok och sätter den i relation till andra typer av arbete och yrken knutna till jordbruk och djurskötsel. Theander vänder och vrider också en del på sitt material och sina exempel. Var det så att hushållsarbete av huvudpersonerna upplevdes som någonting negativt eller som något positivt, enligt böckerna? Framställs det som ett problem, ett nödvändigt ont eller snarast som något karaktärsdanande när flickorna under dåliga villkor blir utnyttjade i sin position som

hushållsarbetare? Är det någon skillnad på hushållsarbete inom det egna hemmet eller som anställning, när det gäller hur det och huvudpersonernas inställning till det skildras? Genom att på det sättet anlägga olika perspektiv på och ställa olika frågor till sitt material, framhålls komplexiteten i det, även om jag gärna hade sett att analysen av och till hade varit ännu mer djupgående, med tanke på de stora frågor som det nu ibland mer snuddas vid.

Samtidigt som de många exemplen, beskrivningarna och perspektiven på materialet bidrar till att texten blir intressant och lätt att följa även för läsare som inte är så insatta i flickbokens historia, leder de också till att texten blir relativt lång och omfattande. Av och till kunde man önska att författaren hade sållat något mer i sina exempel i denna del av boken, inte minst för att därmed ge mer utrymme för analys och diskussion av de riktigt intressanta frågor som författaren kommer in på.

Det bidrar förstås också till bokens längd att ha två olika delar med olika ingångar till materialet. Men i och med att bokens andra del utgörs av en mer tematisk genomgång av materialet, och därmed är mindre utförlig och har en annan struktur än den första delen, fungerar detta ändå bra. Del två av boken tillför med andra ord tydligt nya perspektiv och vinklar på materialet. Det första kapitlet i denna del utgår ifrån vad som kännetecknar flickbokens skildringar av arbete och yrkesliv under fyra olika perioder inom den tidsavgränsning studien har, på ett mer övergripande plan, och i det andra kapitlet diskuterar författaren yrkesromanen i ett större perspektiv, det vill säga sådana romaner som har arbetet inte bara som en ingrediens bland många, utan som huvudtema. Här jämförs även svenska yrkesromaner med motsvarande genrer i USA och England.

Kapitel tre och fyra i del två av boken tar upp personliga egenskaper hos huvudrollsinnehavarna, såsom ansvarskänsla, inlevelse och självkänsla, samt hur arbetets roll framställs i böckerna, till exempel som något spännande, en utvecklingsmöjlighet eller som försörjningsmöjlighet. Slutligen diskuteras materialet också ur ett jämställdhetsperspektiv, både när det gäller

hur flickböckerna skildrar kvinnors intåg på traditionellt manliga domäner, och när det gäller hur traditionellt kvinnodominerade yrken och arbetsområden skildras. Här ligger således analysen på en betydligt mer generell nivå än i bokens första del, vilket sätter in materialet i ett större sammanhang och ger läsaren en annan typ av inblick och överblick.

Sammanfattningsvis är Birgitta Theanders *Till arbetet!* en mycket läsvärd bok som kastar nytt ljus över och ger välförtjänt uppmärksamhet åt en kategori litteratur som är omfattande och som har haft ett stort antal läsare i olika generationer. Den är överlag rolig att läsa, tack vare exemplen, beskrivningarna och illustrationerna, men också tack vare författarens förmåga att sätta in sina exempel i ett större sammanhang och relatera dem både till mer generella frågor och till annan forskning på fältet. Många av de poänger Theander gör ger nya insikter och perspektiv på flickboksgenren. Inte minst hur progressiva böckerna i många fall var, vare sig det gäller hur snabbt flygvärdinneyrket slår igenom i böckerna eller hur stor andel av huvudpersonerna som under perioden drömmer om att bli läkare, framgår fint i texten och bidrar till en fördjupad och nyanserad förståelse av flickboken som fenomen.

Jag hade av och till gärna sett något färre exempel och istället mer djupgående analys och diskussion i del ett av boken, men samtidigt gör det stora antalet exempel att boken också fungerar som ett översiktsverk där man får återbekanta sig med gamla välkända flickbokshjältinnor och -författare och samtidigt möta en rad nya okända förmågor. Här fungerar också personregistret och tabellen över primärlitteratur i slutet av boken som ett bra hjälpmedel för att snabbt hitta information om en särskild författare och de böcker denna skrivit. Efter läsningen återstår det således bara att börja gräva i boklådor och kartonger på vindar, i källare, second hand-affärer eller antikvariat, för att återuppliva vänskapen med gamla favoriter eller stifta bekantskap med nya flickbokshjältinnor.

Maria Zackariasson, Södertörns högskola

Den nya staten. Ideologi och samhällsförändring kring sekelskiftet 1900. Erik Nydahl och Jonas Harvard (red.). Nordic Academic Press 2016. 319 s., ill. ISBN 978-91-88168-64-1.

Den nya staten är en spännande bok som utgår från en empirisk modell som Svenbjörn Kilander presenterade i början av 1990-talet och som i antologin testats i nio historiska fallstudier. Modellen beskriver övergången från den klassiska industrikapitalismen till organiserad kapitalism och hur denna övergång kännetecknas av en förändrad relation mellan samhällets allmänna respektive enskilda sfärer. Modellen förklarar hur det i övergången möjliggjordes för staten att på olika sätt ingripa i dessa sfärer och därmed utvecklades det efter hand en starkare gemensam sfär i Sverige. I grunden är det en ny syn på samhället och dess verksamheter som växer fram i samband med att den organiserade kapitalismen blir allt starkare. Antologin riktar därför ”sökarljuset mot den nya stat, vars genombrottstid kan dateras till decennierna närmast före sekelskiftet, och dess tid av ideologisk och samhällsorganisatorisk nydaning” (s. 13). I de nio fallstudierna undersöks modellen empiriskt och författarna synliggör vilka diakotomiska förskjutningar som sker mellan stat–samhälle, allmänt–enskilt och om staten ska ingripa eller inte ingripa i det privata. Kort och gott är dessa förskjutningar en del av den förändring som blir central för det välfärdssamhälle som senare växer fram under 1900-talet. Modellen presenteras kort i inledningen *Den nya statens ansikten*, där läsaren också får ta del av den kritik som finns mot modellen. Kritiken har bland annat handlat om att den organiserade kapitalismens ingripande inte var så nytt som modellen vill göra gällande. Antologin bygger därefter på de nio kapitlen, där författarna genomför en empirisk undersökning som på olika sätt stärker och utvecklar, men också problematiserar Kilanders modell.

Det första kapitlet, av Per Hammarström, undersöker 1880-talets allmänna omsvängning från frihandel till protektionismen genom att undersöka hur länsstyrelserna ”förhöll sig till den